

ВЕЛИКІ ШТУЧНІ ВОДОЙМИ УКРАЇНИ, ЇХ СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШОГО ВИКОРИСТАННЯ

Стригунов І.А., Король О.М.

Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка
strigunov2002@gmail.com, korolelana1976@gmail.com

Штучні водойми України відіграють важливу роль в екологічній, економічній та соціальній сферах країни. Вони забезпечують потреби в прісній воді, регулюють водні ресурси, сприяють розвитку сільського господарства, енергетики та рекреаційних зон.

Україна має значну кількість штучних водойм, серед них: великі – Кременчуцьке, Каховське, Дніпровське, Кам'янське, Канівське, Київське та Дністровське. Вони формують водно-економічний потенціал країни, однак із часом виникають нові виклики щодо їхнього екологічного стану та подальшого ефективного використання.

Сучасний стан штучних водойм в Україні характеризується як позитивними так і негативними аспектами. З одного боку, вони продовжують відігравати важливу роль у водопостачанні та енергетиці. З іншого боку, багато з них піддаються забрудненню, замуленню та погіршенню екосистемних функцій, що потребує негайних заходів для відновлення їхньої екологічної рівноваги.

Донедавна Каховське водосховище – одне з найбільших штучних водосховищ України, створене на річці Дніпро у 1956 році в результаті будівництва Каховської ГЕС. Воно простягалось на 240 км уздовж південних регіонів України, зокрема через Херсонську, Запорізьку та Дніпропетровську області. Його загальна площа становила близько 2155 км², що робило його важливою частиною водної системи країни [4].

У довоєнний період Каховське водосховище було важливим джерелом для зрошення посушливих земель Півдня України, зокрема Криму та Херсонської області. Воно також забезпечувало водопостачання багатьох населених пунктів і промислових об'єктів. Окрім того, водосховище використовували для рибальства, зокрема вирощування промислових видів риби [7].

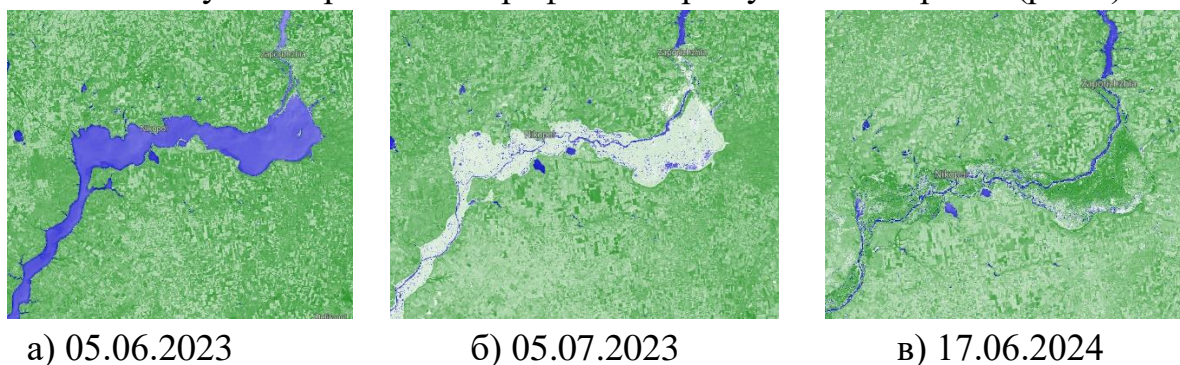
Поява Каховського водосховища, хоч і принесла значні економічні вигоди, однак мала серйозний вплив на екологію регіону. Одна з основних проблем його створення полягає в тому, що затоплення величезних територій змінило природний ландшафт і екосистему. Затопленими виявилися великі площі родючих ґрунтів, лісів та природних заповідників, що призвело до втрати біорізноманіття [3].

Затоплення земель знищило традиційні місця проживання багатьох видів флори та фауни. Зокрема, постраждали прибережні екосистеми, які були важливими для місцевих птахів, риб і ссавців. Втрата природних луків і лісів змінила склад місцевої флори, що спричинило зниження кількості багатьох рідкісних видів.

З часом погіршення якості води стало ще однією серйозною екологічною проблемою. Зі зниженням швидкості течії річки Дніпро почали накопичуватися мул і забруднювальні речовини.

Водосховище спричинило підвищення вологості і появу так званих «вітрових тіней» – зон зменшеної кількості опадів, що негативно вплинуло на сільське господарство в регіонах навколо водосховища [5].

Підрив дамби Каховської ГЕС у червні 2023 року призвів до найбільшої екологічної та гуманітарної катастрофи в історії сучасної України (рис 1).

Рис. 1. Результати зміління Каховського водосховища за період 2023 по 2024 рр. (розроблено авторами на основі даних в Sentinel-2 Level-2A ресурсу eo-browser композиту NDWI), а саме: а – до знищення дамби, б – через місяць після знищення дамби, в – стан водосховища на вересень 2024 р.

Одразу після підриву дамби, водосховище почало швидко втрачати воду. Оскільки його водні ресурси не могли утримуватися через руйнування, водосховище фактично осушилося протягом кількох тижнів.

Територія, де раніше було Каховське водосховище, перетворилася на величезні простори мулу і болота. Осушення водосховища викликало гострий дефіцит води для пиття, сільського господарства та промисловості. Підрив дамби спричинив масштабні затоплення населених пунктів, розташованих нижче за течією Дніпра. Осушення Каховського водосховища мало катастрофічний вплив на рибні запаси та водні екосистеми. Після підриву дамби на поверхню піднялися шари мулу та ґрунту, які накопичували забруднювальні речовини протягом багатьох десятиліть. Каховське водосховище слугувало домівкою для багатьох видів риб, водних рослин і птахів. Його осушення призвело до зникнення або значного скорочення популяцій багатьох видів, що призвело до екологічної дисбалансу в регіоні.

Після підриву Каховської дамби, ситуація навколо Каховського водосховища стала предметом жвавих дискусій серед експертів, екологів, політиків та місцевих громад [1; 2;6].

Одна з думок полягає в тому, що водосховище необхідно відновити. Прихильники цього підходу наголошують на важливості водосховища для відновлення водопостачання населених пунктів і промислових об'єктів, включно з Запорізькою атомною електростанцією, а також для зрошення сільськогосподарських земель південних областей. Відновлення водосховища також допоможе відновити рибну галузь, яка постраждала від катастрофи [6].

Інша група експертів вважає, що не варто штучно відновлювати Каховське водосховище, а його природна територія повинна розвиватися природним шляхом. Прихильники цього підходу стверджують, що знищення водосховища може стати можливістю для відновлення природних екосистем регіону, які існували до створення водосховища в 1950-х роках. Вони вбачають потенціал у розвитку нових природоохоронних територій, відродженні унікальних степових і річкових ландшафтів, а також у відновленні природної течії Дніпра [1].

Отже, штучні водойми відіграють важливу роль в економіці та екосистемі України. Вони забезпечують водопостачання, гідроенергетику, рибне господарство та рекреацію. Однак, їх використання має і негативні наслідки: замулення, забруднення, втрата біорізноманіття та зміна екосистем. Для України важливо модернізувати існуючі водойми, таким чином, щоб зберегти їхню функціональність і водночас мінімізувати шкоду для довкілля.

Список використаних джерел:

1. Василюк О. Великий Луг чи Каховське водосховище: прогнози еколога Олексія Василюка. URL: <https://nsirogozy.city/articles/352514/velikij-lug-chi-kahovske-vodoshovische-prognozi-ekologa-oleksiya-vasilyuka>. (дата звернення: 25.09.2024 р.).
2. Гапон С.В. Стан Каховського водосховища й гирла Північнокримського каналу до та після руйнування греблі Каховської ГЕС. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/kahovske-vodoskhovyshe-pivnichnokrymskyu-kanal-do-ta-pislya-ruynuvannya-hrebli-hes/33008989.html> (дата звернення: 25.09.2024 р.).
3. Герасименко Д.О., Король О.М. Каховське водосховище – визначення стану екологічних проблем і перспективи їх вирішення від минулого до сьогодення. *Освітні та наукові виміри природничих наук*. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2023. С.41-44.
4. Держводагентство України. Водні ресурси України: Довідник. К: Держводагентство, 2020. 192 с.
5. Коваленко І. В. Екологічні проблеми великих водосховищ України. *Вісник Національної академії наук України*. 2015, № 2. С. 40–48.
6. Пічура В. Чому варто відновлювати Каховське водосховище: думка науковців. URL: <https://most.ks.ua/news/url/chomu-varto-vidnovljувати-kahovske-vodoshovische-dumka-naukovtsiv/>. (дата звернення: 25.09.2024 р.).
7. Поліщук О. М. Каховське водосховище як джерело водних ресурсів для південних регіонів України. *Екологічний журнал «Вода і клімат»*. 2019, № 1. С. 16–23.